

מטות ה'

סוגיא בפרשה

מדוע נאמרו דיני טבילת כלים רק לאחר מלחמת מדיין ולא לאחר מלחמת סיחון ועוג? • מדוע אין טובלים לאחר הפסח את כלי החמץ שנמכרו לנכרי? • כיצד הותר לבניישראל בשעת מתן-תורה לאכול מאכלי חלב – והרי לכאורה היו עליהם טעונים טבילה? • יישוב שלוש תמיהות על-פי חידוש של רש"י בפירושו על התורה

שהביא רש"י כאן, ואף הרמב"ן עצמו האריך כאן בזה – ואם כן, למה לא נצטוו על טבילת כלים קודם לכן, במלחמת סיחון ועוג? ובנידון זה לא נוכל לתרץ כמו בנוגע לדין הגעלה, שבמלחמת סיחון ועוג אפילו "קדלי דחזירי אשתרי להו", כי הטעם לטבילת כלים אינו מחמת האיסור הבלוע בכלי – שהרי גם כלים חדשים של נכרים צריכים טבילה? (– אלא הטעם הוא (כדאיתא בירושלמי⁵) "לפי שיצאו מטומאת הנכרי ונכנסו לקדושת ישראל").

ואע"פ שכתב הרמב"ן לעיל בסמוך ממש: "ולבי מהרהר עוד לומר שהטבילה הזו מדבריהם, והמקרא אסמכתא עשו אותו" – מכל מקום אינו מובן: (א) הלא הרמב"ן חתם דבריו – "וזה צריך תלמוד", היינו שנשאר בספק ואפשר שהטבילה היא מדאורייתא; (ב) אף אם ה"מקרא" אינו אלא אסמכתא, עדיין יש להקשות: מדוע קבעה התורה (את הפסוק שממנו נלמדת) אסמכתא זו במלחמת מדיין ולא במלחמת סיחון ועוג? (ג)

א. בפרשה שבה נצטוו בני ישראל על דיני הגעלת כלי מדין – הקשה הרמב"ן: למה נאמר הציוי על הגעלת כלים רק במלחמת מדיין ולא קודם לכן, במלחמת סיחון ועוג, אשר אף מהם לקחו בני ישראל שלל⁶ (ובודאי היו גם כלים בין השלל)? ותירץ הרמב"ן, שארץ סיחון ועוג "מנחלת ישראל היא והותר להם כל שללם אפילו האיסורים . . ואמרו ורבותינו⁷ קדלי⁸ דחזירי אשתרי להו אבל מדין לא היה משלהם ולא לקחו את ארצם רק לנקום נקמתם . . ולכך נהג האיסור בכליהם".

והקשו⁹ מפרשים¹⁰ על כך: בפרשה זו נצטוו בני ישראל לא רק על דיני ג'עול כלים של נכרים, אלא גם על טבילת כלים של נכרים, כפי

(1) פרשתנו לא, כא ואילך.

(2) שם, כג.

(3) דברים ב, לה.

(4) חולין יז, א.

(5) בחולין שם: כתלי.

(5*) לאחר זמן בא לידי ספר "טבילת כלים" (אה"ק, תשל"ה) בו מלוקט מראשונים ואחרונים – ושק"ט שם – בכמה וכמה ענינים שבאו לקמן (בפנים ובהערות), ובפרט במבוא שם בסופו ובפ"ג הערה ד.

(6) מהם: חת"ס עה"ת כאן. שו"ת שו"מ מהד"ת ח"ד ט"ס יז. הגאון מטשעכנאוו הובא בכלי חמדה פרשת תצא (כא, יא. אות ו'). שם פרשת ואתחנן (ו, י. אות ב'). שו"ת ערוגת הבושם חיד"ק סק"ג. שו"ת הר צבי יו"ד סק"ט. ועוד.

(7) ע"ז עה, ב. רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ז ה"ג (שלא נשתמש בהן כל עיקר). טושע"ף יו"ד ר"ס כב.

(8) ע"ז בסופה.

(9) ובריטב"א לע"ז שם כתב בשם הרמב"ן: טבילה זו מדאורייתא היא דלא משמע דליהו הני קראי אסמכתא דרבנן כו'. אבל בחי' הרמב"ן (השלם). ירושלים, תשל"ה: שם: וי"ל דטבילה זו גזירת הכותב כו' א"נ אסמכתא. – וראה לקמן הערה 30.

ובכל אופן: למה לא העיר על כך הרמב"ן מאומה?

ב. לכאורה היה אפשר לבאר¹⁰:

ידוע שלא כל המצוות ניתנו מיד במתן תורה; כמה מצוות נאמרו בזמן מאוחר יותר, ואפילו בשנת הארבעים, על־דרך¹¹ פרשת נחלות¹² שנתחדשה בזמן מאוחר ע"י בנות צלפחד (ועוד); וממילא אין כל מקום להקשות למה לא נאמר הציווי על טבילת כלים לפני כן (במלחמת סיחון ועוג) – כי רק במלחמת מדין הגיע זמנו של ענין זה להתחדש, ועל־דרך "ניתנה תורה ונתחדשה הלכה"¹³.

ומה שאעפ"כ הקשה הרמב"ן בנוגע לגיעולי נכרים, הרי זה משום שבהכרח לומר שדין איסור בלוע – שהנבלע (מדבר איסור) בכלי אסור ואוסר את הכלי – כבר התחיל קודם לכן¹⁴, לפני מלחמת מדין:

כבר נאמר בתורה לעיל (בפרשת צי¹⁵) "וכלי חרש אשר תבשל בו ישבר ואם בכלי נחושת בשלה ומרק ושוטף במים", ופירש רש"י שם: "ישבר, לפי שהבליעה שנבלעת בו נעשה נותר כו"; "ומרק ושוטף, לפלוט את בליעתו כו" – הרי שעל איסור בלוע כבר נצטוו לפני כן¹⁶; וכיון שכך, מקשה הרמב"ן מדוע רק במלחמת מדין נאמר הציווי על דיני גיעולי נכרים, ולא בפעם הקודמת שהגיעו לרשות בני ישראל כלים הצריכים גיעול – במלחמת סיחון ועוג.

אמנם, עדיין אין הדבר מחזור: כיון שהרמב"ן עוסק בדבריו בשני הדברים, הן בגיעולי נכרים והן בטבילה, היה לו על־כל־פנים להזכיר בקיצור את החילוק הנ"ל ביניהם (אשר מטעם זה הקשה רק על גיעולי נכרים ולא על טבילה). ועל־דרך־זה – ויתירה מזה – אינו מובן בתיורציהם של כמה מפרשים בטעם שהציווי על טבילת כלים לא נאמר במלחמת סיחון ועוג: בנוסף על הדוחק שיש בכל אחד מהתיורציות בכמה פרטים (ואכ"מ), שאלה כללית יש כאן – למה לא עמד הרמב"ן על קושיא זו?

ג. ויובן בהקדים שתי תמיהות נוספות בענין טבילת כלים:

(א) ידוע מ"ש הנודע־ביהודה¹⁷ והחתם־סופר¹⁸, שבמכירת חמץ לנכרי קודם הפסח לא ימכור את הכלים החמוצים, שאם מוכרם צריך להטבילם כשחוזר וקונה אותם מהגוי לאחר חג הפסח¹⁹;

אבל בנוסח שטר המכירה של אדמו"ר הזקן²⁰ כתוב בזה הלשון: "וכן כלים מחומצים שיש עליהם חמץ בעין", והיינו שגם הכלים נמכרים לנכרי, ואעפ"כ לא מצינו בדברי רבינו הזקן שצריך לטבול את הכלים אחר הפסח²¹. ומעשה רב – שאין טובלין אותם.

ובשער־הכולל²² תירץ, דכיון שכתב רבינו

(17) בשו"ת שיבת ציון סי"א.

(18) שו"ת אורח סי' קט.

(19) וראה שדי חמד אסיפת דינים מערכת חמץ ומצה סי' ט' אות כו. דרכי תשובה ליו"ד סימן ק"כ סק"ד. שו"ת יד יצחק ח"ב סי' קסא.

(20) בהלכות מכירת חמץ שבסוף הל' פסח.

(21) בשדי חמד שם מתירין "כיון שדעת הקונה והמוכר שלא יתקיים המקח הזה לעולם ולא נקרא שם בעלים הנכרי על הכלים הללו כו". אבל ראה בארוכה שו"ת יד יצחק שם שדוחה תירוץ זה. ושם מסיק, שלהדעות שמכירת חמץ הוא הערמה א"צ טבילה, משא"כ אם הוא מכירה גמורה, עיי"ש. וראה לקמן הערה 47.

(22) להרא"ד לאוואוט. נדפס גם בהוספות לשו"ע אדמו"ר הזקן שם (הוצאת קה"ת מט, א [תשב, א].

(10) וראה גם כלי חמדה פרשת ואתחנן שם. שו"ת הר צבי שם.

(11) אבל אינו דומה ממש, כי נחלות וכיו"ב לא היה נוגע קודם לזה, משא"כ גיעולי נכרים.

(12) פינחס כו, ו ואילך.

(13) שבת קלה, סע"א.

(14) ולהעיר מפרש"י כאן (פסוק כא): שנתעלמה ממנו כו'.

(15) ו, כא.

(16) ודוחק לומר דקס"ד שזה חידוש בקדשים, ולכן היה צריך להיות עוד ציווי בנוגע לגיעולי נכרים.

תבשילין. ועוד – דאם כן היה צריך להיות רמז לזה במנהג שנוהגים עכשיו. ובכל אופן – הרי תחילה היו חייבים להגעיל גם את כלי החלב שלהם, שנאסרו מחמת העדר הזהירות קודם לכן מלבשל בהם בשר (או תערובת בשר בחלב)?

אלא שזו אינה קושיא, כי מסתבר לומר שבצאתם ממצרים ובידעם אשר "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה"²⁷, נזהרו בני ישראל (במצוות, וגם) באיסור בשר בחלב²⁸, וממילא היו להם כלים מיוחדים למאכלי חלב, והם לא נאסרו ממאכלי בשר (או מבשר בחלב).

[ובנוסף לזה: ישנם כלים מסוימים שאינם ראויים (מחמת צורתם) אלא למאכלי חלב].

אבל עדיין אינו מובן: הן אמת שלא הוצרכו להגעיל את הכלים כי לא היתה בהם בליעת איסור, אבל, כיון שבזמן מתן תורה נכנסו ישראל לכלל קדושת ישראל²⁹ (בלשון הירושלמי ה"ל), הרי מהאי טעמא היה להם לכאורה לטבול את כליהם³⁰ שהיו ברשותם לפני זה, כאשר עדיין לא היו בקדושת ישראל³¹, ואם כן הדרא קושיין

הזקן "(כלים מחומצים) שיש עליהם חמץ בעין", והרי הדין²³ הוא ש"כל הכלים שאינו רוצה להכשירן כו' צריך לשפשפן כו' ולהדיחן כו' שלא יהא חמץ ניכר בהן", הרי ממילא נמצא ש"כלי סעודה לא נמכרו כלל" (שהרי הם נקיים מחמץ בעין) – ורק כלי סעודה צריכים טבילה²⁴.

אבל אין תירוץ זה מובן: הדין ש"צריך לשפשפן" קאי על כל הכלים, וכיון שהכלים שצריך לשפשפן אינם נכללים (לשיטתו של שעריהכולל) במכירה – אם כן מה הם הכלים (הנוכרים בשטר המכירה) שנמכרים עם החמץ?! ועל כרחק צריך לומר, ששטר המכירה בא להוציאם מרשות ישראל – אם מאיזו סיבה לא שפשף אותם.

ואם כן, הדרא קושיא לדוכתה.

ובהכרח לומר, שאע"פ שכלי סעודה (שיש עליהם חמץ בעין) נכללים במכירה לנכרי, מכל מקום לשיטת רבינו הזקן אינם צריכים טבילה.

ב) אחד הטעמים²⁵ למנהג אכילת מאכלי חלב (יום ראשון ד) חג השבועות הוא, לזכר מאכלי חלב שאכלו ישראל ביום מתן תורה; כיון שנצטוו ישראל על מצות שחיטה, כמו על רוב המצוות ככולן, בזמן מתן תורה, הרי מיד נאסרו כל מאכלי וכלי הבשר שהיו ברשותם, כיון שלפני מתן תורה לא היו בני זביחה, וממילא נאסר להם עתה לאכול כל מאכל ותבשיל של בשר [וגם לא יכלו לשחוט בהמות ולהכשיר כליהם ביום מתן תורה, כי "דכולי עלמא בשבת ניתנה תורה"²⁶], והוכרחו לאכול רק מאכלי חלב.

ולכאורה אפשר להקשות על זה: איך הותר להם לאכול מאכלי ותבשילי חלב? ודוחק גדול לומר שאכלו רק "חמאה וחלב", אבל לא

(23) ש"ע אדמו"ר הזקן או"ח ר"ס תנא.

(24) ע"ז שם. רמב"ם הל' מאכלות אסורות שם. טור וש"ע י"ד שם.

(25) בספר גאולת ישראל (לעמבערג, 1864).

(26) שבת פו, ב. אבל ראה בארוכה לקו"ש ח"ח עמ' 49 (בנוגע לשבת שבו ניתנה תורה), ובהערות *47, 48 שם.

(27) שמות ג, יב. וראה ר"ן סוף פסחים בשם "הגדה".

(28) ראה (בנוגע לאברהם) מדד"ל ע"פ וירא יח, ח. וראה (לענין מאכלות אסורות בכלל) פרש"י תולדות כו, ג (מכ"ר פס"ה, יג). חולין צא, א. ועוד.

אלא שאעפ"כ לא יכלו לאכול משחיתים דלפני מ"ה, מכיון שאז לא היו ברי זביחה. אבל להעיר, דבספר גאולת ישראל שם משמע, שהכלים נאסרו מ"בשר בחלב" ובהמה טמאה.

(29) ראה כריתות ט, א.

(30) גם להדיעות דטבילת כלים היא רק מדרבנן, הרי קיים אברהם אבינו ע"ה גם מצוות דרבנן (ראה פרש"י תולדות כו, ה), שמוה מובן גם בנוגע לנידון דידן (כמש"נ [וירא יח, יט] "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריי גו"). ובפרט שלרוב הדיעות טבילת כלים היא מה"ת (הדיעות בזה – ראה ש"י חמד כללים מערכת ט"ת כלל ב, וראה שם, דדעת רוב הפוסקים דהיא מה"ת. וכן פסק אדמו"ר הזקן בש"ע או"ח סי' קנט סכ"א. סי' שכג ס"ח. וראה הדיעות בפרטיות בספר טבילת כלים הגיל במבוא אות ג).

(31) אבל להעיר מספר חדרי דיעה (מובא בדרכי תשובה

דרשו³⁶ מכאן שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה כו".

ומובן מפירוש רש"י, אשר (לשיטתו) ענין טבילת כלים שייך לאיסור ("להכשירן מן האיסור")³⁷.

אך קשה: הלא הדין? הוא שגם כלים חדשים צריכין טבילה, אע"פ שאין בהם בליעת איסור, וכמבואר בגמרא³⁸: "דהא ישנים וליבנן כחדשים דמו ואפילו הכי בעי טבילה". ויתירה מזו: רש"י בעצמו פירש סיום הפסוק הנ"ל "וכל אשר לא יבוא באש תעבירו במים": "וכל אשר לא יבוא באש – כל דבר שאין תשמישו ע"י האור... ולא בלעו איסור"; "תעבירו במים – מטבילו ודיו כו". ואם כן, כיון שהכלים "לא בלעו איסור", איך יתכן לומר שצריכין טבילה "להכשירן מן האיסור"?

ה. ויובן בהקדים הדיקו בלשון רש"י: לגבי גיעול כתב רש"י שפעולתו היא "לטהרם מן האיסור" (וכן הוא פירוש "חטור" – "לפי פשוטו" – "לטהרן מן הטומאה"), משא"כ בטבילה כתב הלשון "להכשירן מן האיסור". וי"ל שבשנינו לשון זה³⁹ (בהמשך אחד) בין הגעלה ("לטהרם")

לדוכתה: איך הותר להם להשתמש בכלי החלב שלהם ללא טבילה?⁴⁰

ד. כמו שנתבאר פעמים רבות, אפשר ללמוד מפירוש רש"י על התורה "ענינים מופלאים"³³ גם עלי-דרך ההלכה; ואע"פ שרש"י מפרש "פשוטו של מקרא", ומזה מובן שאין לפסוק הלכה למעשה מעניני ההלכה הנלמדים מפירוש רש"י עלי-דרך הפשוט³⁴ – מכל מקום, בכמה מקומות הביא רש"י ענינים (שלא מדעת עצמו, אלא) בשם "ורבותינו דרשו" (וכיוצא בזה); ומזה מובן, שאף שזהו דרש הנוגע ל"פשוטו של מקרא" (ועל כן הביאו רש"י בפירושו), הרי הוא הולם גם את אופן הלימוד של "ורבותינו דרשו" – לימוד על-דרך ההלכה³⁵.

וכן הוא גם בנידון דידן, שהביאור בכל הנ"ל יובן מפירוש רש"י בפרכתנו על אתר:

בהביאו את ענין טבילת הכלים (על הפסוק "אך במי נדה יתחטא") כתב: "לפי פשוטו חטוי זה לטהרו מטומאת מת, אמר להם, צריכים הכלים גיעול לטהרם"³⁵ מן האיסור וחטוי לטהרן מן הטומאה. ורבותינו

35* כן הוא בכל הדפוסים שראיתי – במ"ם, אף שתיכף לאחר: "לטהרן", "להכשירן" – בנו"ן.
36 ע"ז שם.

37 וראה גם רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ז סה"ה: "הוסיף לו טהרה אחר עבירתו באש להתירו מגיעולי עכו"ם". ובלח"מ שם מפרש דתיבות אלו קאי על "עבירתו באש" – אבל ראה פיה"מ סוף ע"ז: וכשיטבלו כו' הם טהורים לענין האסור והמותר ג"כ מוסף על ענין טומאה וטהרה.

וראה בדברי שאול לייז'ר שם, שלדעת הרמב"ם ב' ענינים בטבילת כלים: א) מן התורה היא משום גיעולי עכו"ם (דאף שיצא ע"י ליבון וכדו' בכ"ז להשתמש בו בקביעות צריך טבילה). ב) מדרבנן יב שהם משום טומאה וטהרה, כבירושלמי (וכלים חדשים חייבים בטבילה רק מדרבנן). ואכ"מ.

38 אפילו אם תמצי לומר דבכלל גם גבי הגעלה י"ל הלשון "הכשר" (כברמב"ן מ"טות כאן. ובכ"מ) – השנינו בזה בפרש"י מוכח כפנים.

י"ד שם סק"ד) שהניח בצ"ע אם כלים של גר המתגייר צריכין טבילה.

32 ואין לומר שטבלו הכלים שלהם – כ"י: א) לא אשתמיט בשום מקום לומר שעשו זה. ב) פלוגתא (ראה שו"ע (ושו"ע אדמו"ר הזקן) או"ח שסכ"ג ס"ז (ח')) אם מותר להטביל כלים חדשים בשבת. ובשו"ע אדמו"ר הזקן שם: ואם אי אפשר כו' לא יטביל כו'. והרי קיים אברהם אבינו (ובמילא גם כמה וכמה מיצאי חלציו) גם מצוות דרבנן.

גם דוחק לומר שהשתמשו בכלים שאי"צ טבילה (כלי חרש וכיו"ב) – דא"כ ח"י צ"ל נמזה (או כיו"ב) בהמנהג דאכילת מאכלי חלב.

33 לשון השליה במס' שביעות שלו (קפא, א).

34 וגם בפירושו על הש"ס – ידוע דרש"י פרשן ולא פסקן (יד מלאכי כללי רש"י אות ב'. שדי חמד (כרך ט') כללי הפוסקים ס' ח אות ט').

35 וגם בנוגע לפי' על הש"ס – ראה שדי חמד שם דלאו בכ"מ אמרינן דרש"י לאו פסקן.

בזה גופא שהיו ברשותו של נכרי נעשו "ראויים" לענין האיסור.⁴²

ו. ע"פ כל הנ"ל יתורצו שלש התמיהות הנ"ל – (א) למה הקשה הרמב"ן רק על גיעול נכרים ולא על טבילת כלים? (ב) למה אין צריך לטבול את הכלים של חמץ שנמכרו לנכרי במכירת חמץ? (ג) איך הותר לבני ישראל להשתמש בכליהם (של חלב) תיכף לאחר מתן תורה, לפני טבילה?

(א) דברי הרמב"ן כאן באים בהמשך לפירוש רש"י, שהרי העתיק "לשון רש"י" (על הפסוק "וכל אשר לא יבוא באש") ופלפל בה, ורש"י כתב שטבילה היא כדי "להכשירן מן האיסור" – וממילא, לא הוצרך הרמב"ן להקשות על טבילה בפני עצמה, שכן תירוצו לגבי הגעלה – שבמלחמת סיחון ועוג אפילו "קדלי דחזירי אשתרי להו"⁴³ – כחו יפה גם לגבי טבילה:

(42) וראה ריטב"א לע"ז שם: "כלי סעודה כו' פי' ומשום דסוף להשתמש באיסור ויצאו לקדושה הצריכם הכתוב טבילה אף בחדשים כו'". ולהעיר, דמלשוננו משמע שהטומאה היא לא משום שהכלי נמצא ברשות העכרס, כי אם מצד זה שראוי לבליעת איסור (ועד שבסופו ודאי שיבלע איסור), ולכן היא רק בכלי סעודה. וכן מוכח במאירי לע"ז שם, דהטבילה היא "על שיוצאין מטומאת גיעול לקדושת מאכלות". ועיי"ש, שלכן טבילה צ"ל "אחר שהוכשרו שאם אתה מטביל עד שלא הוכשרו האין הם נכנסים לקדושה ועדיין אינן ראויין לה ונמצאת הכלי טובל ושרץ בידו". וי"ל דמפרשים כן גם דעת הירושלמי. וראה רשב"א (בתורת הבית בית ד' ריש שער ד') שלמד דין הנ"ל (שטבילה צ"ל לאחר הכשרו) ממה ש"מפרש בירושלמי שצריך להטביל לפי שיצאו כו'" (ועד"ז מוכח בריטב"א שם לפנ"ז ד"ה תנא וכולן). ודלא כבט"ז יו"ד ר"ס קא. וראה תוד"ה מגעילן ע"ז שם. ועפ"י אין פלוגתא בין הירושלמי והבבלי (ראה בנוגע לחתיכות כסף לעשות מהן כלים האם צריכין טבילה (כפ"ה הפנים שם. משא"כ הרידב"ז שם. שו"ת חת"ס יו"ד סק"ד); והבבלי (ע"ז שם) ד"כלי סעודה אמורין בפרשה", שלכן "זווא דסרבלא אי"צ טבילה, ה"ה לחתיכות כסף (וכפסק הרמ"א יו"ד סק"ס כ"י)). ויכלי סעודה דוקא – אינו גזירת הכתוב כי אם מפני שראויין לבליעת איסור. (43) הביאור לדעת רש"י (בפשוטו של מקרא) למה לא נצטוו על הגעלה במלחמת סיחון ועוג – שהרי הענין

לטבילה ("להכשירן"), מבאר רש"י את החילוק שבין הגעלה לטבילה:

גדר "טהרה" שייך רק בדבר שיש בו טומאה³⁸ או איסור, ולכן נקראת ההגעלה – המוציאה את מציאות האיסור הבלוע בכלי – "לטהרה מן האיסור";

ואילו "להכשירן" הוא כמו לשון הכנה (על-דרך "הכשר מצוה"): הכלי נעשה מוכן ומוכשר להשתמש בו; כלומר, פעולת הטבילה אינה להוציא את מציאות האיסור מן הכלי – כי זה כבר נעשה ע"י ההגעלה, ויתכן גם שמלכתחילה לא היה בו כל איסור – אלא כדי לעשות את הכלי מוכשר להשתמשו (של ישראל) המושללת מאיסור, מהאפשרות והעלוליות לאיסור: כשהכלי הוא ברשות נכרי, הרי אפילו כשלא השתמש בו באיסור בפועל, מכל מקום ישנה האפשרות שיעשה כן.³⁹ ולכן, משעובר הכלי לרשות ישראל, להשתמשו שבה אין אפילו האפשרות של שימוש בדבר איסור³⁹, צריך הכלי טבילה "להכשירן מן האיסור".⁴⁰

[ודוגמא בענייננו – הציווי בנוגע לנשי מדין, "וכל אשה יודעת איש גו' הרגו"⁴¹, המכוון לא רק לאלו שהדבר היה בהן בפועל, אלא, כפירוש רש"י, גם למי שהיתה "ראויה להבעל אע"פ שלא נבעלה"].

ולכן גם כלים חדשים (ואלו שתשמישן בצונן) צריכין טבילה – אע"פ שלא בלעו איסור – כי

^{38*} להעיר מ"טהר יומא" (ריש ברכות).

³⁹ להעיר מדין ד"כל שהוא מקבל טומאה כו' אין מסככין בו" (סוכה יא, א). וכמה כיו"ב.

^{39*} להעיר ממדיל אטו ברשיעי עסקין (יומא ו, א).

⁴⁰ ויש להמתק עפ"ז סברת הצפע"ן (הל' מאכלות אסורות שם ה"ג) דרק אם העכ"ם עשה זה עבורו לסעודה או חייב טבילה מן הדין אבל אם עשאן לסחורה י"ל דאין עליהם שם כלי סעודה כלל כו'.

אבל עיין המשך דבריו שם. אבני נזר חיו"ד סק"ו. (ושם, דכלי סעודה "היינו שישתמש בה ישראל בצרכי סעודה").

(41) פירשתו לא, יו.

כעין הערמה, אלא שלגבי איסור חמץ גם זה מספיק];

וכיון שהמכירה היא באופן שאין לגוי האפשרות להשתמש בכלים, לפיכך אין הם צריכים טבילה "להכשירן מן האיסור"⁴⁸ [ואם השתמש הגוי בכלים – הרי חל עליהם חיוב הגעלה, ולא רק חיוב טבילה]⁴⁹.

ג) במאכלי חלב בחג השבועות: כפי שנתבאר לעיל, נשמרו בני ישראל מאיסור בשר בחלב לפני מתן תורה, ואם כן, הרי לא זו בלבד שלא היה בכלי החלב שלהם שום בליעת איסור בפועל, אלא יתירה מזו: לא היתה בהם אפשרות לכך, ולכן לא היו כליהם (של חלב) צריכים טבילה, כי לא היה שייך בכלים אלו ענין "להכשירן מן האיסור".

(משיחת ש"פ נשא תשל"ו)
– לקוטי שיחות חלק יח, מוטות ב
בתרגום ללשון הקודש)

כיון שבמלחמת סיחון ועוג לא היה כלל גדר "איסור" (שהרי אפילו "קדלי דחזירי אשתרי להו"), ממילא לא היה כל מקום גם לאפשרות של איסור (הגורמת את הצורך בענין הטבילה – "להכשירן מן האיסור")⁴⁴.

ב) במכירת חמץ: אע"פ שמוכרים את החמץ והכלים החמוצים לנכרי, ומוסרים לו אפילו את המפתחות של החדרים שהחמץ והכלים נמצאים בהם⁴⁵, מכל מקום המכירה היא באופן שידוע מלכתחילה שמיד לאחר הפסח יחזרו לרשות ישראל; ואין זה שכיח כלל⁴⁶ שהנכרי ישתמש בפועל בחמץ ובכלים הנמכרים [עד שכתבו כמה מהאחרונים⁴⁷, שכל ענין מכירת חמץ הוא

ד"קדלי דחזירי אשתרי להו" לא נזכר כלל בפשוטו של מקרא – "ל בפשטות:

הדין דבליעת איסור היה מכבר כמ"ש בפרשת צו (כנ"ל בפנים ס"ב), ולא הוצרך להזהיר ע"ז במלחמת סיחון ועוג; משא"כ במלחמת מדין שלא היתה ע"י משה (וגם הנהגתם לא היתה כדבעי עד ש"יקצוף משה גו"), הוצרך להזהיר ע"י עוה"פ.

ובפשטות עוד יותר (ויתורן גם למה לא נצטוו על טבילת כלים במלחמת סיחון ועוג): פרשת גיעולי נכרים (כאן) באה רק בשביל החידוש (להעביר חלודה, טבילה ועוד) – ועפ"י יתורן למה לא הוזכרו דכלי חרס ישר – והחידוש נתחדש אך עתה, ע"ד הנ"ל בפנים ס"ב.

44) ברמב"ן שהובא בריטב"א לע"ז שם: דשמא הכא גזרת מלך היא משום מעלה שעשאה בטבילת גר. ובחי' הרמב"ן (השלם הנ"ל): והטעם לזה שהצריך הכתוב טבילה זו לפי שיצאו מטומאת הגוים ונכנסו לקדושת ישראל עד שפלטו גיעולי הגוים, וזוהו שכתב (ברמב"ן) השלם (שם) שאין טבילה זו עולה להם אלא לאחר הכשירן, וכן מסיום לשוננו "עד שפלטו גיעולי הגוים", משמע דס"ל, דהטומאה שייכת לבליעת איסור, וכנ"ל הערה 42 (בדעת המאירי כו').

45) ש"ע אדמו"ר הוקן א"ח סתמ"ח סי"ג.
46) וי"ל שהוא ע"ד (ולא ממש) הדכלל הדהתור על הרוב תדבר (מ"ג ח"ג פ"ד), אולינן בחר רובא (חולין יא, רע"א. וש"נ), אפילו ר"מ לא חישי למיעוטא דמיעוטא (יבמות קט, ב. וש"נ), רוב ענין החזקות ועוד. ואכ"מ.

47) נסמנו בשדי חמד מערכת חור"מ שם אטו. ואלא כן לא היה שיטת אדמו"ר הוקן – ראה הלכות מכירת חמץ לאדמו"ר הוקן (בסוף הל' פסח) בתחילתו דחמץ הנמכר אינו בכלל ביטול כו'. ש"ת הצמח צדק א"ח סי' מח (נעתק

בהוספות לש"ע אדמו"ר הוקן שם ע' 42 [1348]).
אבל גם לשיטת אדמו"ר הוקן – ראה ש"ת הצמח צדק שם ד"ר(ק) אין זה הערמה האסורה מכיון שמדינת הקנין קיים כו", וכיון "שוהו דרך מקח וממכר אין ההערמה נכרת" (אבל שם מסיים: "יעויל ועיקר דאחר... ערב קבלן... אין זה הערמה"). ובפסקי דינים לא"ח סתמ"ח (לב, ד. נעתק בהוספות שם כג, א. [תרע"א, א]) "דהמכירה היא רק לצורך הפקעת איסור כו". ואכ"מ.

48) וי"ל דהנובי" והחת"ס שמצריכים להטביל הכלים שנמכרו להנכרי עם החמץ, ס"ל דכיון שביכולת הנכרי להשתמש בכלים וע"פ תורה אסור למנוע מזה – ה"ז אפשריות דבליעת איסור אף שאינו שכיח כלל.

49) וי"ל שגם אז לא יצטרכו טבילה, דטבילת כלים חידוש הוא (דאינו בכלי חרש וכו'), ואין לנו אלא במקום שמפורש הוא, ולא באופן דלא שכיח כלל.

ועפ"י א"צ לדחוק ולחדש דפליגי בזה על הנ"ל דס"ל דאין טובלין מפני שאינה מכירה גמורה.

סיכום

כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה יתחטא.

ופרש"י: **אך במי נדה יתחטא** - לפי פשוטו, חטיו זה לטהרו מטומאת מת. **אמר להם: צריכין הכלים גיעול לטהרם מן האיסור, וחטיו לטהרן מן הטומאה.** ורבותינו דרשו מכאן שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות.

צריך ביאור: מה פשר דברי רש"י שטבילת כלים נועדה "להכשירן מן האיסור" - והרי אפילו כלים חדשים לחלוטין, שלא נבלע בהם איסור מעולם, חייבים טבילה?

והביאור בזה:

רש"י מבחין בדבריו בין הגעלת כלים לטבילתם: הגעלת כלים נועדה **"לטהרם מן האיסור"**, כלומר - להוציא מהם את האיסור הבלוע בהם **בפועל**; ואילו טבילת כלים נועדה **"להכשירן מן האיסור"**, כלומר - להוציאם ממצב שבו הם היו **מוכשרים וראויים** לשימוש אסור, ולייחד אותם לשימוש של היתר בלבד. ולכן גם כלים חדשים טעונים טבילה, מאחר שבהיותם ברשות נכרי היו **ראויים** לשימוש אסור.

לפי חידוש זה של רש"י יתיישבו שלוש תמיהות:

(א) הרמב"ן כותב: **"והזהיר אותם עתה בהגעלת כלי מדיין מאיסורי הגויים, ולא אמר להם זה מתחלה בכלי סיחון ועוג . . . והטעם - כי סיחון ועוג מלכי האמורי הם, וארצם מנחלת ישראל היא, והותר להם כל שללם, אפילו האיסורים . . . אבל מדיין לא היה משלהם, ולא לקחו את ארצם, רק לנקום נקמתם הרגו אותם ולקחו שללם, ולכך נהג האיסור בכליהם"**.

והקשו המפרשים: הסברו של הרמב"ן תקף, לכאורה, רק לגבי דיני **גיעול** **נכרים**; אך מה באשר **לטבילת כלים**, הרמזה אף היא בכתוב זה - מדוע אין היא נזכרת במלחמת סיחון ועוג?

אך לפי חידושו של רש"י הדברים מובנים: מאחר שבמלחמת סיחון ועוג הותר לבניישראל **האיסור עצמו** - לא היה צורך גם בטבילה, שמטרתה היא **"להכשירן מן האיסור"**.

(ב) מכירת חמץ, לפי נוסח שטר המכירה של אדמו"ר הזקן, כוללת גם **"כלים מחומצים** שיש עליהם חמץ בעין". מדוע, איפוא, אין טובלים את הכלים אחרי רכישתם מהנכרי מחדש לאחר הפסח?

ולפי חידושו של רש"י הדבר מובן: מאחר שאין זה מצוי כלל שהנכרי ישתמש בכלים במהלך הפסח – נחשבים הכלים כמי שלא היו ראויים מעולם לשימוש אסור, ולכן פטורים מטבילה "להכשירן מן האיסור".

ג) אחד הטעמים למנהג אכילת מאכלי חלב בחג השבועות הוא משום שבשעת מתן־תורה נצטוו בני־ישראל על מצוות שחיטה, ונאסרו כל כליהם הבשריים, ולכן נאלצו להסתפק באכילת מאכלי חלב. ולכאורה יש לתמוה: וכי בכליהם **החלביים** הותר להם להשתמש – והרי לכאורה היו כל הכלים חייבים בטבילה, מאחר שהיו שייכים להם עוד לפני כניסתם לקדושת ישראל במתן־תורה?

ולפי חידושו של רש"י הדברים מיושבים, שכן גם לפני מתן־תורה הקפידו בני־ישראל על דיני בשר בחלב, ולכן כליהם לא נחשבו מעולם כראויים לשימוש אסור.